

หน้ากากสังคมกับหลักมิตรแท้ในพระพุทธศาสนา

Social masks and Mitr in Buddhism

ฉัฐสุภางค์ สารมาศ¹

Chatsuphang Saramart

Received: March 19, 2019

Revised: May 23, 2019

Accepted: July 2, 2019

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหน้ากากสังคมกับหลักมิตรแท้ในพระพุทธศาสนา พบว่า มิตรแท้ หรือ “สุหมิตร” ได้แก่ อุปการกมิตร สมานสุขทุกขมิตร อัตถักขาเยมิตร อนุกัมปกมิตร มิตรเทียม หรือ “มิตรปฏิรูป” ได้แก่ อัญญทัตตุหระ วจีปรมะ อนุปปิยภาณิ อปายสหาย

ลักษณะมิตรที่ดีย่อมบำรุงเพื่อนโดยฐานะ 5 ประการ คือ ด้วยการให้ปัน การเจรจา ถ้อยคำเป็นที่รัก การประพฤติประโยชน์เกื้อกูล ความเป็นผู้มีตนเสมอ และไม่แก่งแย่งให้คลาดจากความจริง ลักษณะของคนไม่ใช่มิตรหรือการสวมหน้ากากในสังคมเข้าหากัน (มิตรเทียม) นอกจากจะไม่ใช่มิตรแล้วยังถือว่าเป็นศัตรูอีกด้วย การนำหลักมิตรแท้ไปใช้ในการคบเพื่อนสามารถชักนำไปสู่ชีวิตอันดีงาม การดำเนินชีวิตที่ดีคือการเลือกคบกับมิตรดี เพราะอาศัยมิตรดีจึงนำเข้าสู่เป้าหมายของชีวิตตามเป้าหมาย 3 อย่าง คือ คนที่คบกับมิตรดีย่อมได้รับประโยชน์สุขในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ประโยชน์สุขในภายหน้า (สัมปรายิกัตถะ) และประโยชน์สุขอันสูงสุด (ปรมาตถะ)

คำสำคัญ: หน้ากากสังคม, หลักมิตรแท้, พระพุทธศาสนา

¹ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย; Mahamakut Buddhist University

Abstract

The objective of this article is Social masks and Mitra in Buddhism The study revealed as the following: Mitra or Suhadamitta is Upakāraka, Samānasukhadukkhā, Atthakkhāyī, Anukampaka. Mittapattirūpaka is Aññadatthuhara, Vajjiparama, Anuppiyabhānī, Apāyasahāya.

A good friendly manner will nurture a friend by being in a position of 5 things: by giving a share, the dialogue is dear. Behavior, benefit, support. Always being and do not pretend to be misled by the truth. The appearance of non-friendly people, besides being unfriendly, is also named as an enemy 3 applying a true friend to a friend. Can lead to a good life Good lifestyle is choosing good friends. Because relying on friendly people. There for leading to the goal of life according to 3 goals. Is that those who are friendly with each other will receive the benefit of the present (Thitthamamikattha), Future happiness (Sampraikattha) and the highest happiness benefits (Pramatha).

Keywords: Social mask, Mitra, Buddhism

บทนำ

จากข่าวในเหตุการณ์ปัจจุบัน มีการหลอกลวงต้มตุ๋นผ่านสื่อโซเชียลต่าง ๆ ทำให้ต้องสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง เสียชีวิต เสียตัว เสียท่า เสียอนาคต เพราะการรู้จักกันเพียงผิวเผินผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งถือเป็นเพียง “หน้ากากทางสังคม” เท่านั้น ท่ามกลางความทันสมัยของเทคโนโลยีต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลเริ่มลดน้อยถอยลง แม้แต่ในสถาบันครอบครัว สมาชิกในครอบครัวได้พบปะกันน้อยลง ทำกิจกรรมร่วมกันน้อยลง การปฏิสัมพันธ์ในสังคมก็สวมหน้ากากเข้าหากัน ไร้ซึ่งความจริงใจ จะรู้ได้อย่างไรว่าบุคคลใดที่สามารถคบค้าสมาคมด้วยได้ ผู้ปกครองจะมีเวลาสั่งสอนบุตรหลานให้คบเพื่อนที่ดีได้มากนักน้อยเพียงใด และจะสร้างสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนใหม่ ๆ ได้อย่างไร จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น จำเป็นที่จะต้องศึกษาหลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันปัญหาให้ลูกหลานมากยิ่งขึ้น จึงสนใจศึกษาหลักมิตรแท้ในพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาบูรณาการ ปรับประยุกต์ใช้ในการป้องกันปัญหาต่อไป

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสแบ่งมิตรไว้ในขุททกนิกาย จุฬนิเทศ เป็น 2 จำพวก ได้แก่

1) อคาริกมิตร ได้แก่ มิตรผู้ครองเรือน เช่น บุคคลบางคนในโลกนี้ให้สิ่งที่ให้ได้ ยาก สละสิ่งที่สละได้ยาก ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ทนต่อสิ่งที่ทนได้ยาก บอกความลับแก่เพื่อน ปกปิดความลับของเพื่อนไม่ทอดทิ้งในคราวมีอันตราย แม้ชีวิตก็สละเพื่อประโยชน์แก่เพื่อน เมื่อเพื่อนสิ้นเนื้อประดาตัวก็ไม่ดูหมิ่น

2) อนาคาริกมิตร ได้แก่ มิตรผู้ไม่ครองเรือน เช่น พระภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ ควรแก่การยกย่อง พุดสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทนฟังถ้อยคำได้ กล่าวถ้อยคำได้ลึกซึ้ง และไม่ชักนำไปในเรื่องไม่สมควร ชักชวนให้บำเพ็ญในทางอริสัจ ชักชวนให้หมั่นเจริญสติปัฏฐาน 4 ชักชวนให้หมั่นเจริญสัมมัตตาน 4 ชักชวนให้หมั่นเจริญอิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พลละ 5 โพฆณิก 7 อริยมรรคมีองค์ 8 (ขุ.จ., (ไทย), 30/123/409)

มิตรเทียบกับมิตรแท้

พระพุทธเจ้าทรงแบ่งมิตรในทีฆนิกายเป็น 2 ประเภท คือ มิตรเทียบกับมิตรแท้ ดังรายละเอียดดังนี้

1. ความหมายของมิตรแท้

มิตรเป็นคำมาจากภาษาสันสกฤต ตรงกับคำภาษาบาลีในพระพุทธศาสนาว่า มิตต แปลว่า เพื่อน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556) ได้ให้ความหมายของคำว่า “มิตรแท้” ว่า มิตร- (มิต, มิตฺตฺร-) น. เพื่อนรักใคร่คุ้นเคย เช่น มิตรแท้ มิตรเทียม ฉันทมิตร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550) ได้ให้ความหมายคำว่า “มิตร” แปลว่า ผู้มีความเอื้อยดี ผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ แยกเป็นมิตรแท้ 4 พวก มิตรเทียม (มิตตปฏิรูป) 4 พวก

พระภควทวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว) (2543) ได้ให้ความหมายคำว่า “มิตรแท้” หรือเพื่อนแท้ คือใครก็ตามที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือแก่เรา เมื่อเรามีกิจจำเป็นเกิดขึ้น โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก”

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ มิตรแท้ กับมิตรเทียม

1) มิตรแท้ บาลีใช้คำว่า “สุทฺถมิตร” แบ่งย่อยเป็น 4 ประเภทด้วยกัน คือ

(1) มิตรมีอุปการะ (อุปการกมิตร)

(2) มิตรร่วมสุข ร่วมทุกข์ (สมานสุขทุกขมิตร)

(3) มิตรณะประโยชน์ (อัตถักขายมิตร)

(4) มิตรมีความรักใคร่ (อนุกัมปกมิตร) (ที.ปา., (ไทย), 11/260/209)

2) มิตรเทียม คือ มิตรไม่แท้ มิตรไม่ดี ไม่มีความจริงใจ เป็นศัตรูที่มาในรูปของมิตร ท่านใช้คำบาลีว่า “มิตรปฏิรูป” หรือ “มิตตปฏิรูปกะ” พึงทราบว่าไม่ใช่มิตรเป็นแต่คนเทียมมิตรหรือมิตรเทียม แบ่งย่อยออกเป็น 4 ประเภท คือ

(1) คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว (อัญญุทัตถุหระ)

(2) คนดีแต่พูด (วจีปรมะ)

(3) คนที่ชอบพูดประจบ (อนุปปิยาภาณิ)

(4) คนที่ชักนำเพื่อนในทางเสื่อม (อพายสหาย) (ที.ปา., (ไทย), 11/254/207)

สรุปได้ว่า มิตรแท้ คือ มิตรหรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคย ยามใดที่มีความสุขก็มีความยินดี สนับสนุนให้เราได้ดี เจริญรุ่งเรือง แม้ยามใดที่เรามีความทุกข์เดือดร้อน ตกทุกข์ได้ยากก็คอยให้ความช่วยเหลือดูแล เป็นเพื่อนแท้ไม่ทิ้งให้ต้องเผชิญปัญหาอยู่แต่เพียงผู้เดียว

ลักษณะของมิตรแท้

พระพุทธศาสนาได้แยกย่อยเกี่ยวกับลักษณะของมิตรแท้หรือกัลยาณมิตร นับเข้าในกัลยาณมิตรประเภทหนึ่ง มิตรแท้ คือ มิตรที่มีใจดี มีความจริงใจ คบหากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นมิตรที่บุคคลผู้คบหาสมาคมแล้วทำให้มีแต่ความสุขความเจริญ พระพุทธเจ้าตรัสในสังกาสสูตร มี 4 ลักษณะ ได้แก่

1. มิตรมีอุปการะ (อุปการกมิตร) มีลักษณะ 4 ได้แก่

1.1 ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว คือ เพื่อนประมาทช่วยรักษาเพื่อน เมื่อมิตรมีอุปการะเห็นเพื่อนตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ว่าจะเป็นความคะนองตามวัย ประมาทในการศึกษาเล่าเรียน แสดงให้เห็นว่าเพื่อนคนนั้นตั้งอยู่ในความประมาท มิตรที่ดีทำหน้าที่ช่วยชี้แนะให้เห็นถึงความประมาท ให้เห็นผลประโยชน์และผลเสียจากความประมาท

1.2 ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว คือ เพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน มิตรแท้ย่อมป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน ตนเองย่อมรักษาศีลข้อที่ 2 ด้วยการไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ประพฤติธรรมข้อกุศลมูลคือ ไม่คิดถือเอาของคนอื่น เมื่อจิตใจประกอบด้วยคุณธรรม เห็นทรัพย์ของเพื่อนย่อมรักษา

1.3 เมื่อมีภัยก็เป็นสิ่งที่พึ่งพำนักรู้ได้ ภัยที่เกิดขึ้นมี 2 อย่าง คือ ภัยโดยธรรมชาติที่ไม่สามารถป้องกันได้ ย่อมนำความสูญเสียมาสู่มนุษย์ มิตรแท้ย่อมเป็นที่พึ่งพาให้ กับเพื่อนได้ และภัยอันเกิดจากมนุษย์ เช่น การวิวาท มิตรมีอุปการะก็สามารถปกป้องเพื่อนได้

1.4 เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโยกทรัพย์ 2 เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น มีกิจจำเป็นช่วยออกทรัพย์ให้ เกินกว่าที่ออกปาก มิตรมีน้ำใจเช่นนี้ สามารถให้ทรัพย์ได้เป็นสองเท่าของจำนวนที่เพื่อนออกปากขอซึ่งแสดงถึงความจริงใจ ความมีน้ำใจ และความเต็มใจที่ช่วยเหลือเพื่อน (ที.ปา., (ไทย), 11/261/210)

ลักษณะของมิตรมีอุปการะ ได้แก่ มิตรที่มีจิตใจรักใคร่กันจริง ๆ รักมิตรเสมอด้วยชีวิตตน ไม่ใช่รักกันแต่ปาก แต่หากรักด้วยชีวิตจิตใจ เมื่อรักเพื่อนเสมือนชีวิต ก็คิดหาวิธีป้องกันเพื่อนให้มีความปลอดภัย เพื่อนคนไหนประมาทขาดสติ ก็ดำริหาวิธีป้องกันเพื่อนคนนั้น ด้วยการแนะนำ ตักเตือนเพื่อนไม่ให้เกิดความประมาท เพราะความประมาทเป็นทางแห่งความตาย หาอุบายป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว ไม่ให้เกิดความเสียหาย เมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นพึ่งพาอาศัยกันได้ คราวเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ช่วยกันรักษาพยาบาล คราวมีธุระการงานเกิดขึ้นก็ช่วยออกทรัพย์เกินกว่าที่จะออกปาก เพื่อนมีอุปการะมากเช่นนี้ เป็นมิตรที่ดีควรรวมตัวเข้าหากัน เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคมแห่งการอยู่ร่วมกัน

2. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข (สมานสุขทุกขมิตร) มีลักษณะ 4 ประการ ได้แก่

2.1 บอกความลับแก่เพื่อน ไม่บอกเรื่องอันเป็นความลับของตนแก่คนอื่น แต่สามารถบอกแก่เพื่อนของตนได้ ตามปกติคนที่ไว้วางใจกันเท่านั้นจึงจะบอกความลับ

2.2 ปิดความลับของเพื่อน ย่อมรักษาความลับที่เพื่อนกล่าวโดยที่คนอื่นไม่ล่วงรู้ ความไว้วางใจกันทั้งสองฝ่ายแสดงถึงความจริงใจต่อกันมาก ด้วยความหวังว่า ความลับของตนจะไม่ถูกเปิดเผยต่อสาธารณชน

2.3 ไม่ละทิ้งในยามอันตราย เมื่อภัยเกิดขึ้น มิตรมีอุปการะย่อมไม่ทอดทิ้ง

2.4 แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้ หมายความว่า ชีวิตของตนก็เป็นอันสละเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนได้ ไม่คำนึงถึงชีวิตของตนทำงานให้เพื่อนอย่างเดียว (ที.ปา., (ไทย), 11/260/209)

ลักษณะมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรประเภทนี้เป็นมิตรที่คบกันแบบเปิดอก เมื่อมีความลับอะไรก็สามารถบอกเพื่อนได้ เพราะการปกปิดจะเป็นเหตุให้เกิดความระแวงแคลงใจของกันและกัน และเมื่อถึงยามวิบัติฉิบหายก็ยึดอุบายไม่ทอดทิ้งกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามวิบัติ แม้แต่ชีวิตถึงคราวจำเป็นจริง ๆ ก็สละแทนกันได้ ถ้าลักษณะเช่นนี้มีอยู่ในผู้ใด ควรร่วมใจกันกับมิตรประเภทนั้น จะได้สร้างสรรค์สังคมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

3. มิตรณะประโยชน์ (อัตถักขายมิตร) มีลักษณะ 4 ได้แก่

3.1 ห้ามมิให้ทำความชั่ว คือ จะทำให้เสียหายคอยห้ามปราม มิให้เพื่อนกระทำความชั่ว คือ อุกุศลกรรม

3.2 แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี มิตรณะประโยชน์ยอมให้ประกอบความดี ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม คุณของพระอริยสงฆ์ รักษาศีล ประกอบแต่กุศลกรรม

3.3 ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายให้เข้าใจ สิ่งที่ละเอียด ลึกซึ้งมาก อันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมงคลคณา อันเป็นถ้อยคำที่ทำให้จิตเบิกบาน แจ่มใส

3.4 บอกทางสวรรค์ให้ มิตรผู้แนะนำยอมอธิบายให้เห็นชนทั้งหลายกระทำความดี ย่อมเกิดในสวรรค์ การกล่าวเช่นนี้เป็น การบอกผลแห่งความดี บอกถึงผลที่ตนควรได้รับเมื่อทำความดีเป็นอันสงฆ์หรือคล้ายกับเป็นการให้รางวัลกับผู้ทำความดี (ที.ปา., (ไทย), 11/260/209)

ลักษณะมิตรณะประโยชน์ เป็นประเภทผู้แนะนำ ผู้ชี้ทาง เพื่อนที่ดีมีลักษณะคอยแนะนำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนตลอดเวลา เมื่อเห็นเพื่อนจะทำอะไรไม่ดีไม่ถูกต้อง ก็ห้ามปราม ตักเตือน ห้ามมิให้ทำความชั่วทุกอย่าง แนะนำทางให้สร้างแต่ความดี หาโอกาสให้เพื่อนได้รู้ ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง แต่สิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ ชักจูงให้สนใจแต่ในศีลในธรรม มิตรประเภทนี้เมื่อคบแล้วจะได้ทำแต่สิ่งที่ดี ๆ ร่วมกัน

4. มิตรมีความรักใคร่ (อนุกัมปมิตร) มีลักษณะ 4 ได้แก่

4.1 ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน คือ เพื่อนมีทุกข์พลอยไม่สบายใจ ไม่ยินดีด้วยความเสื่อมของเพื่อน เมื่อเห็นหรือได้ยิน ความสูญเสียของบุตร ภรรยา หรือของบริวาร เพราะความเสื่อม ความไม่เจริญของเพื่อนย่อมไม่ยินดีหรือไม่พอใจ พลอยเป็นทุกข์ไปด้วย

4.2 พอใจความเจริญของเพื่อน คือ เพื่อนมีสุขพลอยแช่มชื่นยินดี หมายถึง เพื่อนของตนได้รับความสำเร็จในชีวิต หรือเพื่อนสำเร็จการศึกษา การงาน ยศตำแหน่ง มีพรหมวิหารธรรม คือ มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อเพื่อนได้ดี

4.3 ห้ามปรามคนที่ินทาเพื่อน เมื่อเขาติเตียนเพื่อนช่วยยับยั้งแก้ไข หมายความว่า เมื่อคนพูดตำหนิเพื่อน มิตรมีความรักใคร่ ย่อมห้ามมิให้ที่กล่าวติเตียนเพื่อนของตน

4.4 สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน เมื่อเขาสรรเสริญเพื่อนช่วยพูดเสริมสนับสนุน (ที.ปา., (ไทย), 11/264/211)

ลักษณะมิตรมีความรักใคร่ ได้แก่ มิตรที่มีความรักกันด้วยชีวิตจิตใจ ไม่ใช่เป็นมิตรแต่ปาก ถึงคราวทุกข์ยากก็ต้องทุกข์ด้วยกัน ถึงคราวสุขก็สุขด้วยกัน รักเพื่อนเหมือนรักตน รักตนก็เหมือนรักเพื่อน ถ้ามีคนตำหนิตีเียนเพื่อนต่าง ๆ นานาก็อาสาได้แทนเพื่อน เขาตีเพื่อนก็เหมือนตีตน ต่อหาเหตุผลมาลบล้างคำตำหนิตีเียนที่ไม่จริงนั้น ขณะเดียวกันถ้ามีคนสรรเสริญเพื่อนรัก ก็รู้จักรับรองคนที่สรรเสริญเพื่อน นี่คือนิยามมิตรที่มีความรักใคร่ ถ้าได้มิตรประเภทนี้ก็จะสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมได้อย่างมหาศาล

พระพุทธเจ้าได้อธิบายพฤติกรรมอันเป็นลักษณะของมิตรแท้ในขุททกนิกาย อรรถกถา มิตตามิตตชาดกไว้ 16 อย่าง ดังนี้

- 1) บุคคลผู้เป็นมิตรย่อมระลึกถึงเพื่อนผู้อยู่ห่างไกล
- 2) ยินดีต้อนรับเพื่อนผู้มาหา
- 3) ถือว่าเป็นเพื่อนของเรา
- 4) รักใคร่จริง ทักทายปราศรัยหาจากอันไพเราะ
- 5) คบหาผู้ที่เป็นมิตรของเพื่อน
- 6) ไม่คบหาผู้ที่ไม่ใช่มิตรของเพื่อน
- 7) ห้ามปรามผู้ที่ด่าตีเตียนเพื่อน
- 8) สรรเสริญผู้ที่พรรณนาคุณความดีของเพื่อน
- 9) ย่อมบอกความลับแก่เพื่อน
- 10) ปิดความลับของเพื่อน
- 11) สรรเสริญการงานของเพื่อน
- 12) สรรเสริญปัญญาของเพื่อน
- 13) ยินดีในความเจริญของเพื่อน
- 14) ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อน
- 15) ได้อาหารอร่อยมาย่อมระลึกถึงเพื่อน
- 16) ยินดีอนุเคราะห์เพื่อนว่าควรจะได้ลาภอย่างนี้บ้าง (ที.ปา., (ไทย),

11/264/211)

ประโยชน์ที่ได้จากการอยู่ร่วมกับมิตรแท้ ได้แก่ เมื่อเราประสบได้รับการรักษาป้องกันจากเพื่อน ได้รับการรักษาทรัพย์สินสมบัติจากเพื่อน ในคราวมีภัยมิตรที่ดีเป็นที่พึ่งพำนักได้ เมื่อคราวมีทุกข์เพื่อนที่ดีไม่ละทิ้ง ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน พระพุทธเจ้าจึงจัดมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ไว้เป็นมิตรแท้

สรุปว่า ข้อปฏิบัติทั่วไปสำหรับมิตรแท้หรือกัลยาณมิตรในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต พระพุทธเจ้าตรัสว่า มิตรที่ดีประกอบด้วยองค์ 7 ประการ คือ มิตรที่ดียอมให้สิ่งที่ให้ได้อย่างได้แก่ ทรัพย์สินเงินทองหรือแม้แต่ชีวิตตนเองก็สละแทนเพื่อนได้ ทำสิ่งที่ทำได้ยากได้แก่การทวนกระแสน้ำขึ้นลง กิเลส ตัณหา หรือจิตใจที่มักตกไปในทางที่ชั่วร้าย แต่สำหรับมิตรที่ดีสามารถชักนำเพื่อนให้เป็นคนดีได้ ทนต่อสิ่งที่ทนได้ยากคือ มิตรที่ดียอมทนต่อการกล่าวติเตียน หรือคำด่าที่ทำให้เจ็บใจเปิดเผยความลับแก่เพื่อน เพราะว่ามีมิตรที่ดียอมแสดงความจริงใจของตนเพื่อแสดงให้เพื่อนไว้วางใจ ในขณะเดียวกันก็ยังรักษาความลับของเพื่อนไว้ เมื่อเพื่อนมีภัยพิบัติไม่ทอดทิ้ง และเมื่อเพื่อนตกต่ำไร้ที่พึ่งพำนักไม่ดูหมิ่นเพื่อนพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ ในสังคาลสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า มิตรและเพื่อนร่วมงานซึ่งเป็น (เหมือน) ทิศเบื้องซ้าย อัญชลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ 5 ประการ คือ ด้วยการให้ปัน การเจรจาถ้อยคำเป็นที่รัก การประพุดติประโยชน์เกื้อกูล ความเป็นผู้มีตนเสมอ และไม่แก่งแย่งกล่าวให้คลาดจากความจริง

ลักษณะของมิตรเทียม

มิตรเทียม กล่าวถึงคนชั่วซึ่งไม่ควรคบเป็นมิตรไว้ 4 ประเภท ได้แก่

1. มิตรปกกลอก คือ คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว มี 4 ลักษณะ ได้แก่

1.1 เป็นผู้ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว คือ คิดเอาแต่ฝ่ายเดียวคนลักษณะนี้มักตกอยู่ในอหังการ (โลภธรรมาสัย) มีความอยากได้ อยากมี อยากเป็นเกินขอบเขต อาจกล่าวได้ว่า เป็นคนเห็นแก่ตัวมาก มุ่งแต่จะได้อย่างเดียวโดยคิดแสวงหาในทางที่ไม่สมควรหรือใช้อุบายเอาของเขามาเป็นของตน

1.2 เสียน้อย ประราณาจะได้น้อย คือ ยอมเสียน้อยโดยหวังจะเอาให้มาก เพื่อนประเภทนี้คอยเอาเปรียบเพื่อน เป็นเพื่อนที่รู้มาก พยายามแสวงหาประโยชน์จากเพื่อนให้ได้มากที่สุด ให้ของแต่น้อย แต่หวังผลมาก ยอมลงทุนแต่น้อย แต่หวังถอนทุนคืนให้มากกว่า

1.3 เมื่อตัวเองมีภัยจึงทำกิจของเพื่อน ตนเองมีภัยจึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน เพื่อนประเภทนี้หวังว่า เพื่อนจะได้ช่วยเหลือตนเอง แต่ถ้าไม่มีภัยเกิดขึ้นก็พยายามปลีกตัวไม่ให้เพื่อนได้พบ ไม่ทำด้วยความรัก จัดอยู่ในลักษณะของเพื่อนที่เห็นแก่ตัว ถือเอาผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ

1.4 คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ เพื่อนประเภทนี้มีความสัมพันธ์กับคนอื่น เนื่องจากตนเห็นว่า เพื่อนคบหาจะมีผลประโยชน์ร่วมกัน รักเพื่อนเพราะสิ่งภายนอก ไม่ได้รักตัวบุคคล ไม่ได้คบเพื่อนด้วยสามารถแห่งความคุ้นเคยกันฉันมิตร (ที.ปา., (ไทย), 11/255/207)

ลักษณะมิตรประเภทนี้ เป็นมิตรที่ไม่มีความจริงใจ คบเพื่อหวังแต่ประโยชน์ส่วนตัว ถ้าคนที่เขาคบหาด้วยไม่มีประโยชน์กับเขาก็จะเลิกคบทันที และถ้าหากร่วมลงทุนทำธุรกิจการงาน ใดๆ ได้ก็ตามมักที่จะลงทุนลงแรงน้อย แต่หวังกำไรมาก ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เมื่อถึงคราวมีภัยเอาตัวรอดแต่เพียงผู้เดียว ไม่รวมคิด ร่วมแก้ปัญหาให้กับกลุ่ม ทั้งนี้เพราะอาจจะมองว่าประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับนั้นน้อยหรือไม่มีนั่นเอง

2. มิตรดีแต่พูด มี 4 ลักษณะ ได้แก่

2.1 กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว คือ ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย การพูดนี้แสดงถึงเพื่อนที่หวังฟังไม่ได้ เป็นการพูดเพื่อหลีกเลี่ยง ทำให้พ้นภาระของตนไป

2.2 กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง ดีแต่อ้างของที่ยังไม่มีมาปราศรัยคน ลักษณะนี้ย่อมสงเคราะห์ด้วยสิ่งของที่ยังไม่มาถึง เมื่อเพื่อนออกปากขอความช่วยเหลือ มักพูดพลัดไป เป็นเพียงแต่พูดให้ความหวังเท่านั้น เพื่อแสดงว่าตนเองมีความจริงใจต่อเพื่อน

2.3 สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์มิได้ คนประเภทนี้ ถึงแม้เขามีวัตถุสิ่งของอยู่ก็ไม่สามารถให้แก่เพื่อนได้

2.4 เมื่อมีกิจการขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง เพื่อนประเภทนี้ ออกปากฟังไม่ได้ เมื่อกิจการงานบางอย่างต้องอาศัยความร่วมมือกันเพื่อให้กิจการนั้นสำเร็จโดยเร็ว เพื่อนประเภทนี้มักแสดงอ้างกิจอื่นเนื่อง ใดๆ (ที.ปา., (ไทย), 11/256/208)

ลักษณะมิตรประเภทนี้ชอบพูดแต่เรื่องที่ไร้สาระหาประโยชน์ไม่ได้ พูดแต่เรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว และมักพูดแต่เรื่องที่ยังมาไม่ถึง พูดแต่เรื่องที่เป็นไปได้ยาก หรือกล่าวให้เข้าใจง่าย ๆ คือ เป็นคนชอบพูดอย่างเดียว ไม่ชอบทำ และมักสงเคราะห์มิตรที่คบหาด้วยสิ่งที่ไม่มีความประโยชน์ เช่น จะให้ของ ของนั้นก็ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ สักเพียงว่าได้ชื่อว่าให้แล้ว ช่วยเหลือแล้ว และเมื่อเพื่อนมีกิจธุระที่จะขอความช่วยเหลือมักอ้างเหตุขัดข้องต่าง ๆ เป็นต้น

3. มิตรพูดประจบ มี 4 ลักษณะ ได้แก่

3.1 เพื่อนทำชั่ว ก็ล้อไปตาม คือ จะทำชั่วก็เออออสันทนไม่คัดค้าน ตามใจเพื่อนให้ทำความชั่ว เพื่อนลักษณะนี้ไม่สามารถจะเป็นที่พึ่งได้ ไม่สามารถให้คำปรึกษาที่ดีได้ เพราะคอยตาม

3.2 เพื่อนทำดี ก็คล้ายตาม คือ จะทำดีก็เออออ เพื่อนประเภทนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับประเภทแรก

3.3 สรรเสริญต่อหน้า คือ ต่อหน้าสรรเสริญ เพื่อประเภทนี้ขาดความจริงใจต่อเพื่อน

3.4 นิินทาลับหลัง คือ เพื่อนที่ลับหลังนินทาเพื่อนเป็นคนที่มีปากกับใจไม่ตรงกัน (ที.ปา. (ไทย) 11/258/208)

ลักษณะมิตรประเภทนี้ ชอบประจบสอพลอ เป็นมิตรที่มีมารยาทมากมาย มีบุคคลจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนใหญ่คนโตที่ต้องเสียคนไป เพราะมีคนใกล้ชิดเป็นคนหัวประจบ คือจะต้องทำอะไรไม่ว่าดีหรือชั่ว ก็คอยคล้ายตามไปเสียทุกอย่าง แต่บางคนก็ชอบคนประจบสอพลอ เพราะให้ความสุข ความเพลิดเพลินชั่วคราว ช่วยยาม พุดจาให้ฟังหวานหูเล่นโดยมิได้มีความจริงใจ ถึงแม้ลับหลังจะนินทาก็ตาม ซึ่งก็ถือว่าเป็นความชอบพอของบุคคลนั้นไป และอีกอย่างการยกย่องด้วยความจริงใจนั้น แม้จะสรรเสริญให้ฟังต่อหน้าบ้าง เพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้ทำความดีก็ไม่ถือเป็นการประจบ ซึ่งต้องแยกเรื่องประจบสอพลอกับเรื่องความจริงใจให้ออกจากกัน

4. มิตรชักชวนในทางเสื่อม มี 4 ลักษณะ ได้แก่

4.1 เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท คือ คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา เวลาที่เพื่อนดื่มสุราก็ร่วมดื่มด้วย เพื่อนชอบเสพของมีนเมาหรือของเสพติดเช่น กัญชา ยาฝิ่น ก็ร่วมเสพด้วย เมื่อคนเสพแล้วเชื่อว่าตั้งอยู่ในความประมาท เพราะคนเผลอขาดสติสัมปชัญญะ

4.2 เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน คือ คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน

4.3 เป็นเพื่อนที่ชักนำในการเที่ยวดูมหรสพ เพื่อนทั้งสองประเภทนี้ (2, 3) มีลักษณะคล้ายกันและสืบเนื่องกัน ได้แก่ คนชักชวนให้เที่ยวในเวลากลางคืนอาจก่อให้เกิดการลักขโมยทรัพย์สินของคนอื่นได้ หรืออาจนำไปสู่การเสพยาเสพติด ปัจจุบันจะพบว่า อันตรายที่เกิดจากการเที่ยวกลางคืนมีมากขึ้นด้วยสภาพของสังคมปัจจุบันที่ ก่อให้เกิดโทษ เช่น ไม่คุ้มครอง ไม่รักษาตัว ไม่รักษาครอบครัว ไม่รักษาทรัพย์สินสมบัติ เป็นที่ระแวงของคนอื่น และคำพูดไม่น่าเชื่อถือ

4.4 เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาท เพื่อนประเภทนี้มีความสัมพันธ์กับเพื่อนประเภทที่หนึ่ง ในลักษณะของความรุนแรง เพราะเพื่อนทั้งสองนี้เป็นเหตุนำไปสู่ความประมาทเริ่มจากการเสพสิ่งมีนเมาเป็นสาเหตุนำไปสู่การเล่นการ

พนัน เนื่องจากคนเมาขาดสติสัมปชัญญะอันง่ายต่อการเสียทรัพย์สินมากกว่าที่จะได้ทรัพย์สินมาเป็นของตน ส่วนหนึ่งอาจเกิดขึ้นได้กับบุคคลที่คบหากับมิตรไม่ดี (ที.ปา., (ไทย), 11/258/208-209)

ลักษณะมิตรประเภทนี้ ใครคบจะทำให้หมกมุ่นด้วยการดื่ม การเที่ยวเล่นอย่างหาประโยชน์มิได้สักอย่างเดียว ทำให้เสื่อมสุขภาพ เสียทรัพย์สิน และอาจเสียคนเสียอนาคตด้วย การเที่ยวกลางคืนต้องเสี่ยงอันตรายหลายอย่างทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ทั้งทรัพย์สินส่วนตัว และทรัพย์สินทางบ้าน ไม่ได้อยู่บ้านโจรอาจปล้นหรือขโมยได้ง่าย ทรัพย์สินที่ติดตัวในการไปเที่ยวก็จะถูกปล้น ถูกจี้ ถูกล้วง สถานที่เที่ยวกลางคืนก็ต้องเสียค่าบริการด้วยราคาแพง ทำให้เสียทรัพย์สินมาก นอกจากนี้ยังเป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย ไม่เป็นที่ไว้วางใจ เป็นการเที่ยวและเล่นที่ไร้ซึ่งประโยชน์ทั้งหลาย (พระมหาทองพูน สติสมปนโน (เสือเขียว), 2547)

สรุปได้ว่า มิตรทั้ง 4 ประเภทนั้นล้วนให้โทษทั้งสิ้น ฉะนั้นการเลือกคบบุคคลจึงต้องพิจารณาให้ถี่ ย่อมเกิดขึ้นได้จากมิตรชักชวนในทางฉิบหายเหมือนพุทธพจน์ตรัสในสุขปัตถนาสูตรว่า “บุคคลทำคนเช่นใดให้เป็นมิตรและคบสนิทคนเช่นใด ให้เป็นมิตรและคบสนิทคนเช่นใด เขาก็เป็นคนเช่นนั้น” (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/76/437) และ “คนชั่วเมื่อมาคบมาเกี่ยวข้องกับคนดีทั่วไป หรือคนดีหลงไปคบเกี่ยวข้องกับคนชั่ว ย่อมพลอยทำให้คนดีแปดเปื้อนบาปไปด้วย เหมือนลูกศรอาบยาพิษ ถูกยาพิษแปดเปื้อนแล้วย่อมทำลายแล่งลูกศรที่สะอาดให้แปดเปื้อนไปด้วยฉะนั้น เพราะกลัวการแปดเปื้อนบาป ผู้มีปัญหาจึงไม่คบคนชั่วเป็นมิตรเลย” และ “ใบหญ้าคาคนนำมาใช้ห่อปลาเน่า ก็พลอยเหม็นเน่าส่งกลิ่นคลุ้งตามไปด้วยฉันใด การคบคนพาลก็ ฉะนั้น” (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/76/437)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงพฤติกรรมของผู้ไม่ใช่มิตร (มิตรเทียม) ในขุททกนิกาย อรรถกถามิตตามิตตชาดก โดยอาการ 16 อย่าง คือ

- 1) บุคคลผู้มีใจมิตรเห็นเพื่อน ๆ แล้ว ไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส
- 2) ไม่ร่าเริงต้อนรับเพื่อน
- 3) ไม่แลดูเพื่อน (ในยามทุกข์ยาก)
- 4) กล่าวคำยอเพื่อน
- 5) คบหาศัตรูของเพื่อน
- 6) ไม่คบหามิตรของเพื่อน
- 7) ห้ามผู้ที่กล่าวสรรเสริญเพื่อน
- 8) สรรเสริญผู้ที่ด่าเพื่อน
- 9) ไม่บอกความลับแก่เพื่อน
- 10) ไม่ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน

- 11) ไม่สรรเสริญการทำงานของเพื่อน
- 12) ไม่สรรเสริญปัญญาของเพื่อน
- 13) ยินดีในความฉิบหายของเพื่อน
- 14) ไม่ยินดีในความเจริญของเพื่อน
- 15) ได้อาหารที่มีรสอร่อยมาแล้ว ก็มีได้นึกถึงเพื่อน
- 16) ไม่ยินดีอนุเคราะห์เพื่อนว่า อย่างไรหนอเพื่อนของเราพึงได้ลาภจากที่นี้บ้าง (ขุ.

ชา.อ. (ไทย) 6/10/205-209)

สรุปได้ว่า มิตรเทียมคิดว่า คนอื่นไม่ควรว่ากล่าวเรา ถ้าเขาว่ากล่าวเราก็จึงปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่ใช่ปรารถนาสิ่งที่เป็นประโยชน์ เราจักพูดกะเขาว่า “จักไม่ทำตามละ” เราก็จะเบียดเบียนเขา แม้เราเห็นอยู่ก็ไม่ทำตามคำของเขา คนไม่ใช่มิตรนอกจากจะไม่เป็นมิตรแล้วยังชื่อว่า เป็นศัตรูอีกด้วย ดังพุทธพจน์ตรัสในมิตตามิตตชาดก ว่า “ศัตรูเห็นเข้าแล้วไม่ยั้งยั้ง ไม่แสดงความยินดีตอบ สบตากันแล้วเบือนหน้าหนี ไม่แลดู ประพฤติตรงกันข้ามเสมอ อาการเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในศัตรู เป็นเครื่องให้บัณฑิตเห็นและได้ฟังแล้วพึงรู้ได้ว่าเป็นศัตรู”

บทสรุป

ท่ามกลางสังคมที่มีแต่การสวมหน้ากากเข้าหากัน แ่งแย่งชิงดี หลอกลวงดัดตน หาความจริงใจไม่ได้ การคบเพื่อนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพิจารณา มิตรแท้ต้องเป็นคนดี เพราะคนดีเป็นที่รักของเหล่าเทวดาและมนุษย์ อุปการะมิตรด้วยการให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ การร่วมสุขร่วมทุกข์กับมิตรจะต้องผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งดีและไม่ดีมาด้วยกัน จะกระชับสัมพันธ์ภาพระหว่างเพื่อนได้อย่างแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น มิตรณะประโยชน์ในเรื่องที่ดี การปฏิบัติตามคำแนะนำที่ดี ย่อมนำพาชีวิตให้เจริญรุ่งเรือง ประสบความสำเร็จในชีวิต มิตรย่อมมีความรักใคร่บุคคลที่ผ่านการฝึกฝนดีแล้ว เป็นที่รักใคร่และประทับใจของผู้ที่พบเจอเสมอ ถ้าบุคคลใดอยู่ร่วมกับมิตรดีคือกัลยาณมิตร สามารถชักนำไปสู่ชีวิตอันดีงามและประโยชน์ตามที่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาได้กำหนดว่า การดำเนินชีวิตที่ดีคือการเลือกคบกับมิตรดี เพราะอาศัยมิตรดีจึงนำเข้าสู่เป้าหมายของชีวิตตามเป้าหมาย 3 อย่าง คือ คนที่คบกับมิตรดีย่อมได้รับประโยชน์สุขในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ประโยชน์สุขในภพหน้า (สัมปรายิกัตถะ) และประโยชน์สุขอันสูงสุด (ปรมาตถะ) คือนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาทองพูน สติสมปนโน (เสื่อเขียว). (2547). *การคบมิตรในพระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว). (2543). *คัมภีร์กวีภักตชาติ*. ปทุมธานี: บริษัทกราฟิอาร์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 3, 6, 11, 25, 30*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: บริษัท สิริวัฒนาอินเตอร์พรีนท์ จำกัด (มหาชน).
- พระมหาสุภวิชัย วิราม. (2545). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรตามหลักพุทธจริยศาสตร์ทัศนะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดปากน้ำวิทยาคมและโรงเรียนสุวรรณพลับพลาพิทยาคม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

